dus het leerboek niet in te richten op de wijze als in het rapport is aangegeven.

De voorstellen van de Classis Hallum en van de kerk van Leeuwarden over art. 13 K.O. worden om des tijds wil teruggenomen.

Geheel gereed gekomen is alzoo deze Particuliere Synode met de behandeling der rapporten niet. Toch heeft ze haar gevoelen over het meerendeel kenbaar gemaakt.

Tegen dit uitgewerkte verslag staat dat van de Particuliere Synode van Friesland, Zuidelijke Gedeelte, 6 Juni j.l. te Sneek gehouden, gelijk het werd opgenomen in het „Friesch Kerkblad" van 22 Juni j.l. al een heel poover figuur, n.l. wat de rapporten aangaat.

Met geen enkel woord wordt daarover ook maar melding gemaakt.

Onwillekeurig valt het oog er op, dat deze Synode is gepraesideerd door Ds de Geus.

Men weet, hoe deze het behandelen van de rapporten op meerdere vergaderingen tot de overtollige goede werken rekende.

Hij vond, dat de kerkenraden hun oordeel maar rechtstreeks aan de Generale Synode moesten doen kennen.

Over het algemeen kon men zich met dien raad van een overigens verstandig raadgever niet verenigen.

Het resultaat wees dit uit.

Maar behaalde hij misschien in zijn naaste omgeving de zege?

Voelde hij er ook niets voor om dan tenminste overtollige goede werken te doen?

En krijgen we nu wellicht van alle Friesche kerken in het Zuiden voorstellen ter Generale Synode?

Friesland (Z. D.) telt 72 kerken.

Arme Synodale commissie ad hoc dan!

-≡ Voorbeelden.

In onze bespreking over het „voor u neemt" of „u voorneemt" in het Doopsformulier gaven we het gevoelen weer van Dr A. Kluyver en Dr G. Kalff. Tevens merkten we op, dat geen enkel woordenboek ons bekend het oude „voor u neemt" als „op u neemt" of „voor uw rekening neemt" uitlegt.

In „De Bazuin" wijst Ds C. Lindeboom er op, hoe de heer Chr. Stapelkamp in 1906 wel tal van voorbeelden voor het tegendeel bijbracht.

> In het nu verdwenen „Ons Tijdschrift" (Decemberaflevering, 1906) kwam de heer Chr. Stapelkamp, thans directeur van de Christelijke Hoogere Burgerschool te Groningen, zich scharen aan de zijde van Prof. Rutgers. Dat de door dezen aangebrachte wijziging volkomen gerechtvaardigd was, toonde hij aan met een reeks van bewijzen, waarvan we enkele hier laten volgen:
>
> In een kluchtspel van Cornelis Everaert (1512) wordt gezegd:
>
> „Want alzo houde, als hij thavent ten huse inne [quam,
> Ter stont ic voor mij met zinne nam,
> De tafel te deckene, en tvier te makene",
>
> d.w.z.: want zoodra hij 's avonds in huis kwam, besloot ik, de tafel te dekken en 't vuur aan te maken.
>
> Andere voorbeelden zijn uit de vertaling van Boccacio's Decamerone:
>
> 1. „Doen wert Ciacco de cluchte hem van Blondello gespeelt terecht gewaer; dies hij niet luttel versloort zijnde voor hem nam Blondello dat te vergelden, d.w.z. Ciacco vat het plan op, besloot, Blondello de grap betaald te zetten. De Fransche vertaling heeft: il delibera de len payer, d.w.z. besloot.
>
> 2. „..... dacromme hij sonder eenich verder bedenken voor hem nam die zelve tot zijne bruyt te trouwen." Fransche vertaling: proposa de la vouloir espouser. Dus: voor hem nam = proposa, d.w.z. hij vormde het plan, of nam zich voor.
>
> 3. „..... want hij vernomen hadde dat de Florentijners oorloge voeren teghens de Senensers, en de nam voor hem mettere Florentijne te strijden", d.w.z. vatte het plan op of nam zich voor. Fransch: il se delibera, d.i. besloot.
>
> 4. „..... hij nam voor hem in zijn herte." Fransch: il concend en son entendement.
>
> Voorts twee bewijzen uit de Nederlandsche vertaling van Erasmus' Colloquia Familiaria.
>
> Boven het hoofdstuk over „Het Vermomde Hoofsche leven" staan de woorden: „Hoe ymand die voor hem genomen heeft in 't Hof te verkeren zijn leven sal aenstelle", d.w.z. hoe iemand, die het plan gevormd of zich voorgenomen heeft enz. Latijnsche uitgave: decreverit, d.i. besloten heeft.
>
> Tweede citaat: „Voor eerst moet gij vast voor u nemen en daer bij blijven, dat gij niemant yets betrouwt, hoe vriendelijk hij schijnt." De gespatieerde woorden dienen hier ter vertaling van 't Latijnsche tecum statuito, d.i. gij moet bij u zelven vast besluiten.
>
> Als voorbeeld kan ook dienen een zin uit een brief van Laurens de Medicis aan „de Heerschappij van Florensen" (uit P. C. Hooft's Rampsaligheden der Verheffinge van den Huize van Medicis): „..... ende heb daarom voor mij genomen, mij, met goeden oorlof van uwe hooghverhevene Heerlijkheden, te vervoegen tot Napels." Dus: Laurens de Medicis schrijft aan de regeering van Florence, dat hij het plan gevormd, zich voorgenomen heeft, de stad te verlaten en naar Napels te vertrekken.

Ten slotte. De 17de eeuwsche dichter J. van Paffenrode zegt aan het einde van zijn spel „De bedroge Girigheijd":

> „Darom gij jongelie, die voor u neemt te trouwen,
> Siet meer naar 't deugdrijk als naar schatrijk in [de vrouwen."

Wat natuurlijk niet anders zeggen wil dan: „Gij jongelieden, die het plan vormt, of die u voorneemt te trouwen enz."

Een correspondent schrijft ons ook hierover.

Destijds trok de heer Stapelkamp deze konklusie: „Wil men dus in het Formulier van den Doop de veroulderde woorden vervangen door thans gangbare, opdat zij, die thans dat formulier hooren of lezen daarbij dezelfde gedachten zullen krijgen als onze Geref. vaderen der 16de en 17de eeuw, hetgeen toch ook de bedoeling is van de uitgave der Geref. liturgie door Prof. Rutgers — dan is 't niet alleen geoorloofd, doch zelfs noodig, voor hem nemen te vervangen door zich voornemen.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Vrouwenoogen en vrouwenharten.

Niemand schrikke van dit opschrift.

Niemand zegge: die oogen en harten zijn een betere plaats waard dan in deze rubriek. Ik ontleen dezen titel aan een artikel, dat Anthonia Margaretha mij toezond, en dat ik uit reverentie voor onze christenvrouwen in het algemeen, voor de schrijfsters onder die vrouwen in het bijzonder, en voor deze autrice in het allerbijzonderst gaarne een plaats gun in ons orgaan. Het is niet alleen voor dominees gewenscht, dat ze zelf eens zwijgen, en anderen beluisteren, maar ook schrijvers in kranten moeten van tijd tot tijd zelf hun pen rust gunnen, om van anderen te leeren. Daarom, en om nog andere redenen is het mij een genoegen en een eer Anthonia Margaretha gastvrijheid te verleenen, al veroorloof ik mij, wanneer zij uitgesproken is, in 't kort te vertellen wat mannenoogen in haar stuk zien, en mannenharten door zulk een ontboezeming gevoelen.

Thans volgt het artikel.

Hoe vrouwenoogen zien en vrouwenharten voelen.

I.

..... „En waar fouten bleken in onzen verkiezingsarbeid is er nog de tijd die te herstellen", zóó stond het woordelijk in het hoofdartikel van „De Standaard" van Zaterdag 14 April j.l.

Ligt in deze veronderstelling niet de vraag opgesloten, waar die fouten kunnen schuilen?

Schuilen, zeg ik, want ze zijn natuurlijk niet met opzet gemaakt.

Maar gemaakt zijn ze!

En waar hoogstaande mannen ridderlijk genoeg zijn zelf het denkbeeld te opperen, daar zullen ongetwijfeld andere vooraanstaande mannen de gedragingen der Antirevolutionaire Partij aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen, om dienst te doen als „de vriend, die mij mijn feilen toont".

Maar toch zal men nimmer achter de geheéle waarheid komen, zoolang er verzuimd wordt na te gaan, hoe vrouwenoogen zien en vrouwenharten voelen.

Om dat te weten te komen zouden er vrouwenmonden moeten opengaan, en men maakt het der Antirevolutionaire vrouw nu eenmaal niet gemakkelijk, in haar Partij voor haar opinie uit te komen.

Haar meening laat den meesten mannen koud, en toch moeten zij die, zal het goed zijn, kennen en toetsen. Met een hooghartig daarvan-zwijgen of een minachtend daarover-praten komt men er niet, maar doet men de A.-R. Partij onzeggbaar veel schade.

De uitslag der jongstgehouden verkiezingen werden in boven aangehaald hoofdartikel voor de Antirevolutionairen bevredigend genoemd.

Geen reden tot klagen dus, maar — evenmin tot roemen!

Nu ligt het voor de hand, dat men aanstonds naar een verklaring zoekt van het feit, dat het stemmencijfer bij de Christelijk-Historischen met reuzensprongen omhoog ging, terwijl het bij de Antirevolutionairen hier en daar achteruit liep.

Aan een mogelijk verband tusschen deze beide gegevens schijnt men liefst niet te willen denken.

„Interessant blijft de groei van de Christelijk Historische Partij.

„Zij groeit in de tegenslagen, die den Vrijheidsbond treffen. En de eerste indruk, dien de cijfers van de Statenstembus geven, is dat deze groei zich nog eenigermate voortzette. Maar toch gaat hij reeds veel trager en mag wel voorspeld, dat de stilstand nabij is."[1])

Deze bewering wordt dan gestaafd door een staatje van de cijfers der Kamerverkiezing over de jaren 1918, 1919, 1922 en 1923 voor de provincies Groningen, Zuid-Holland, Noord-Holland, Zeeland, Friesland en Groningen, waaruit blijkt, dat alléén Noord-Holland een flinke winst heeft gegeven voor de Christelijk Historische Partij, vooral door den groei in Amsterdam, de stad, die ditmaal vrij ongunstig was voor de Antirevolutionairen.

Ook in Groningen werd achteruitgang geconstateerd voor deze laatsten, terwijl de groei der Christelijk Historischen „voor een deel moet verklaard uit de eigenaardige wijze, waarop daar als ook elders gewerkt werd door de Hervormd Gereformeerde Staatspartij met die droeve propaganda, die den Christelijk Historischen leeren kan, hoe licht men geslagen wordt met den stok, dien men zelf sneed."[1])

Ge ziet, al wordt de groei der Chr. Hist. Partij hier slechts voor een deel verklaard, de gedachte dat deze mogelijk zou kunnen groeien ten koste van de Antirevolutionairen wil er niet in. Hier zou misschien de vraag van pas zijn of de Antirevolutionairen mogelijk óók niet in het bezit zijn van een dergelijken rotting?

Is het niet merkwaardig, dat juist Amsterdam en Groningen achteruit gingen in stemmencijfer?

Een waarschuwend „cherchez la femme" kon hier wel eens ter dego op zijn plaats zijn.

Laat mij dit nader mogen verklaren.

* * *

Vóór de invoering van het vrouwenstemrecht door den Staat, had het der A. R. Partij zeker vrij gestaan tot een conclusie te komen als die op de buitengewone Deputatenvergadering in October 1922 genomen werd. De Antirevolutionaire vrouwen hadden dan dadelijk bij het in bezit komen van het kiesrecht geweten waar zij aan toe waren. En ieder die niet met den inhoud dier conclusie accoord ging — welnu, die trad eenvoudig niet toe als lid der A. R. Partij. De eenheid van beginsel zou zoodoende in de onderdeelen bewaard zijn gebleven.

Maar nu de A. R. Partij niet vóór de invoering van het vrouwenkiesrecht tot deze conclusie gekomen was, had zij deze nu de toetreding van het vrouwelijk deel, dat in aantal dat der mannen aanzienlijk overtreft[2]) niet mogen bekrachtigen zonder hare voorkennis en hare goedkeuring. Deze handelwijze was, zoal niet geheel in strijd met, dan toch allerminst in den geest van artikel I van „Ons Program":

> „De Anti-Revolutionaire of Christelijk-Historische richting vertegenwoordigt, voor zooveel ons land aangaat, den grondtoon van ons volkskarakter, gelijk dit, door Oranje geleid, onder invloed der Hervorming, omstreeks 1572, zijn stempel ontving; en wenscht dit, overeenkomstig dezen gewijzigden volkstoestand, in een vorm, die aan de behoeften van onzen tijd voldoet, te ontwikkelen."[3])

Het gaat dus niet in de eerste plaats over den inhoud der conclusie, maar over de m.i. onrechtvaardige wijze waarop deze werd genomen. De naam van partijbesluit verdient zij dan ook allerminst. De minderheid in de Partij (niet qualitatief maar quantitief) nam een besluit over en zonder, zoo men wil ten koste van de meerderheid in die Partij, zonder deze daarover eerst gehoord te hebben.

Dit is een groote, schier onherstelbare taktische fout geweest, die misschien juridisch door een kundig advocaat nog wel te verdedigen zal zijn, maar die ethisch, volgens vrouwenlogica, niet door den beugel kan.

Eén ding hebben de leiders der A.-R. Partij hierbij stellig over het hoofd gezien, n.l. dat, nu de positie der vrouw daar den wereldtoestand dermate veranderde, niet alleen de vrouwen, maar ook de mannen zich aan de gewijzigde levensomstandigheden moesten leeren aanpassen.

Buitengewone tijdsomstandigheden vragen buitengewone maatregelen. De A.-R. Partij heeft door de toetreding der vrouw een metamorfose ondergaan, die men vroeger onmogelijk zou hebben geacht en waarvan herhaling uitgesloten is.

Om te weten waar men nu voortaan aan toe zou zijn, was uitwisseling van gedachten allereerst eisch. Immers, het komt er voor een leider vóór alles op aan, dat hij degenen, die aan zijne leiding zijn toevertrouwd, kent en begrijpt. Het is niet alleen de vraag, wie de leider is, maar ook en vooral wie zij zijn, die geleid moeten worden.

Een Deputaten-vergadering, waar de vrouw niet in plaats van den man, maar naast hem gelijkelijk vertegenwoordigd was, zou in de gegeven omstandigheden het meest doeltreffend zijn geweest.

Openlijk had de Christen-vrouw daar dan kunnen belijden, dat zij nimmer op grond van gelijkheid wenscht op te treden inplaats van den man, alsof zij verstandiger en beter zou handelen dan hij, maar dat zij op grond van de ongelijkheid tusschen man en vrouw, in deze abnormale tijden desgewenscht genegen was, naast hem haar gaven en talenten beschikbaar te stellen.

Daar had men haar dan de gelegenheid kunnen open laten, eigener beweging het haar door de Regeering officieel verleende mandaat voorloopig vol vertrouwen te laten rusten of opnieuw neer te leggen in krachtige broederhanden. Misschien had zij dit niet zoozeer gedaan omdat zij er zelf zooveel bezwaar in zou gehad hebben zitting te nemen in een regeeringscollege, als wel wijl zij, evenals de leiders onzer Partij, de mentaliteit van ons christenvolk goed kent. Zij had allicht voorloopig van dit recht geen gebruik wenschen te maken, wél wetende, dat zij daarmede den zwakken broeder zou ergeren.

Helaas heeft men der Antirevolutionaire vrouw deze geheel eenige gelegenheid om voor haar principe uit te komen onthouden.

Een conclusie betreffende de vrouw, zonder haar over haar genomen, is in veler oog zoo goed als waardeloos en heeft de positie der Partij niet versterkt, maar verzwakt — óók in het oog van den buitenstaander.

Door de gewijzigde toestanden is eenige reorganisatie in het bestuur nu eenmaal onvermijdelijk geworden. Artikel I van „Ons Program" laat voldoende ruimte om percentsgewijze, naar het ledental der kiesvereenigingen, naast den man een zeker aantal vrouwen toe te laten als bestuurslid. Dit zal den arbeid

---

[1]) Zie „De Standaard" van 14 April j.l.

[2]) Zie het Rapport der Commissie ingesteld door de Deputaten-vergadering van 13 Mei 1920, bladz. 56 bovenaan.

[3]) Wij spatieeren.

zeker vergemakkelijken. Want de Antirevolutionaire mannen weten natuurlijk wel dat vrouwen een andersoortige leiding noodig hebben dan mannen. Misschien zoeken zij nog naar een goede methode, gevonden hebben zij die in elk geval nog niet. Vrouwen zullen noodig zijn om in dezen het spoor te wijzen.

Zooals het nu gaat, gaat het althans niet naar wensch.

Onwillekeurig vragen we ons immers af, of het b.v. wel in de Antirevolutionaire lijn ligt, ja, of het zelfs niet geheel in strijd is met ons beginsel, dat thans op de Deputatenvergadering een vrouw hier en daar een zetel inneemt, die op een man *veroverd* moet worden?

Geen plaats voor haar, tenzij deze eerst door den man moet worden ontruimd!

Dus de vrouw in plaats van den man?

Neen, als het niet anders kan dan zóó — dán behoort zij daar niet.

Geen wonder, dat de man haar bij een dergelijke regeling met een schuin oogje aanziet en voor een ongewenschte indringster houdt!

ANTHONIA MARGARETHA.

Vrouwenoogen zien veel en vrouwenharten voelen diep.

Anthonia Margaretha is nog niet uitgesproken.

De volgende week krijgen we het slot.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

XXXII.

De beteekenis van Kant.

De wetenschap, de moraal en de kunst, zijn de drie groote gebieden, die tezamen vormen het geestesrijk der cultuur.

De wijsgeeren (voorzoover zij in grooten stijl de wijsbegeerte beoefenen, namelijk door het opstellen van een alomvattende wereldbeschouwing) treden dat rijk binnen als kroonpretendenten.

Het recht van erfopvolging heerscht hier niet. Evenmin komt iemand op den troon door kracht of geweld. De genius, die hier de menschen tot „vorsten" maakt, heet *genie*.

Kant was zulk een cultuur-vorst, die jure suo regeerde, niet omdat hij de heerschappij zocht (hijzelf was tevreden met de nederige functie van den knecht, die zijn meesters de fakkel vooruitdraagt!), niet omdat hij *wilde*, maar omdat het *moest*. Het werk kroonde den meester.

Emerson noemde de groote mannen der geschiedenis: vertegenwoordigers der menschheid. Zij zijn, volgens hem, de organen, waarvan de tijdgeest zich bedient, de mond van de ziel der menschheid.

Dit is waar, — in het rijk der cultuur is de vader-koning tegelijk *kind* van zijn tijd.

Maar ook heeft Carlyle recht de groote denkers de *helden* der menschheid te noemen, omdat ze vooropgaan, baanbreken, en nieuwe gebieden veroveren.

De filosoof, die niet anders doet dan samenvatten, reproduceeren, wat de voorgeslachten en zijn tijdgenooten dachten, heeft niet veel meer beteekenis dan de schatbewaarder van het paleis. Kuno Fischer b.v., de onovertroffen, congeniale schrijver van de „Geschichte der neuern Philosophie", is van deze, op hun terrein hoogst verdienstelijke, schatmeesters, een schitterend type.

Maar Kant is het type van een cultuur-leider, door het ontsluiten van nieuwe wegen, en het verjongen van oude gedachten.

Laat ons trachten van zijn beteekenis voor de drie genoemde terreinen de hoofdzaak weer te geven.

Daar is eerst het terrein van het *weten*.

De beteekenis van Kant voor de wijsbegeerte als wetenschap is, dat hij een nieuwe ken-kritiek schiep. Hij verlegde het zwaartepunt van het object naar het subject. Voor hem was de voornaamste vraag niet: Vanwaar de wereld? — maar: Vanwaar de kennis? Het belangrijkste probleem was voor hem niet het ontstaan der dingen buiten, maar het ontstaan der wetenschap in het menschelijk subject.

Nu is het waar, dat Kant dit probleem niet heeft opgelost. Sommige enthousiaste volgelingen hebben gemeend, dat, met Kant, dit deel der filosofie volmaaktelijk afgesloten was. Thans is er niemand meer, die dit durft beweren. Maar de blijvende verdienste van Kant's kentheorie is, dat zij ons geleerd heeft hetgeen men vroeger naïef en kritiekloos aanvaardde tot een *probleem te stellen*, en wel zoodanig, dat dit vraagstuk tot op den huidigen dag de kern-vraag der wijsbegeerte gebleven is. Kant heeft den modernen geest aan het werk gezet, aan het moderne denken een stoot gegeven in zekere richting, en aan dezen impuls ontkomt niemand, die den geheimzinnigen tempel van de wijsbegeerte binnentreedt.

Al neemt men nu aan, dat Kant het probleem zelf niet heeft opgelost, dan is toch dit *ontdekken* van het onbekende op zichzelf reeds een belangrijke kennis. De wijsbegeerte is immers voor een groot deel bewustwording van het onbegrepene, de opmarsch naar het mysterium magnum (het groote raadsel). Wie het probleem ziet, waar anderen niets als vanzelfsheid zien, is een *ziener*. Kant heeft dus in dit opzicht het menschelijk bewustzijn verhoogd, en het menschelijk weten verrijkt. Wij weten nu, dat bij het wijsgeerig onderzoek van de wereld de rede zelve hetgeen de zintuigen waarnemen *tot kennis maakt*, door de haar ingeboren eigenschappen, door de haar aangeboren begrippen. Minstens even belangrijk als de waargenomen werkelijkheid is de inwonende werkelijkheid. De mikrokosmos (kleine wereld) in den menschelijken geest is even grootsch, even wonderbaar en aandachtwaardig, als de makrokosmos (groote wereld), waarin wij leven.

Door het constateeren van het feit, dat het subject zelf het, door de zinnen gewonnen, denkmateriaal tot kennis construeert, heeft Kant de ongenoegzaamheid en oppervlakkigheid van het sensualisme en materialisme duidelijk aan het licht gebracht. De sensualisten en materialisten gronden de kennis uitsluitend op wat zij *ervaring* believen te noemen. Kant toonde aan, dat de menschelijke geest tot ervaring *maakt* wat de materiëele aanraking met de wereld in de zintuigen heeft gewekt.

Ook voor ons, die de openbaringswaarheid tot grondslag leggen van de wijsbegeerte, is Kant's ontdekking van beteekenis. Zij verheldert en verdiept ons inzicht in de waarheid, dat de mensch door God gemaakt is als het middelpunt, de samenvatting en de bekroning, van zijn schepping. Tegenover de materialistische natuurwetenschap, die den mensch beschouwt als een product der natuur, als een orgaan, waardoor de natuur zichzelf beschouwt en tot haarzelf inkeert, heeft Kant's leer, die den mensch, met zijn trancendentaal analyseerende rede (in zeker opzicht zelfstandig) zijn wereldbeeld scheppend, tegenover de natuur stelt, iets bekorends en verheffends. Wij zijn in deze wereldbeschouwing, die in wezen een *menschbeschouwing* is, den mensch als den profeetkoning, aan wiens voeten God alle dingen gelegd heeft (Ps. 8); wij zien in hem den *mensch*, zijnde van Gods geslacht..... ook na zijn val (Hand. 17:29)!

***

In Kant's zedeleer komt dit nog klaarder uit.

In tegenstelling met de rationalisten, zoekt Kant het diepste wezen van den mensch niet in het *verstand*; in tegenstelling met de romantici zoekt hij het niet in het *gevoel*; maar in den *wil*, al noemt hij dien wil dan ook praktische rede.

Zonder nu te beslissen over de theologisch-psychologische vraag inzake het primaat van verstand óf wil, moeten wij erkennen, dat de filosofie er wezenlijk bij wint, wanneer zij de zedeleer niet uit rationalistische begrippen, maar uit de inner-

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXXX.

Daarop volgden onderscheidene toespraken en een korte dankzegging. En hiermede verklaarde Dr Kuyper deze plechtigheid voor geëindigd en de Vrije Universiteit geopend te zijn.

Het was een indrukwekkende plechtigheid. Het flauwe matte licht van een somberen najaarsdag viel door de hooge vensteren der gothieke bogen van de antieke kathedraal. Maar die tint verhoogde den statelijken ernst der eiken koorwanden, waarbinnen het marmeren praalgraf van Michiel De Ruyter herinnerde aan onze nationale worsteling om de vrijheid.

Met den rug tegen het prachtige koperen scheidingshek stond Dr Kuyper op een sierlijk spreekgestoelte daar in zijn volle kracht. De meeste aanwezigen hadden sinds lang niet de gelegenheid gehad, hem te hooren. Maar nog bleek hij dezelfde begaafde redenaar, als toen hij de kerken der hoofdstad vulde of ook een wederhoorige Tweede Kamer tot luisteren wist te dwingen. „Hoe werd de Nederlandsche taal gekneed tusschen die krachtige vingeren! Hoe werden de volzinnen door elkaar heengewrongen en gebogen zonder dat het oor in verwarring of de geest op een dwaalspoor werd gebracht. Er zijn perioden in de oratie van dezen Rector Magnificus die naar het ciseleerwerk van een Vulkaan doen denken", A. G. van Hamel.

Terwijl Dr Kuyper nog stond te spreken, kon men zijn rede in den lande reeds lezen. Hij had gezorgd, evenals dat ook later zijn gewoonte was, dat ze op den dag zelf, waarop hij ze uitsprak, reeds in druk verscheen.

En ook aan het uiterlijk was alle zorg besteed: kwarto formaat; zwaar, onafgesneden papier; een grijze omslag met roode en zwarte letters.

Ds Gispen schreef daarover aan zijn „vriend in Jeruzalem" 'n beetje ondeugend:

> Zelfs het uiterlijk der redevoering prikkelt de verbeelding, en voert terug naar lang vervlogen tijden. Zij vertegenwoordigt het fijnste en nieuwste wat thans op het gebied der boekdrukkunst geleverd wordt. Het gaat weer naar het oude terug. Het schijnt dat we aan 't eind zijn, en nu weer van voren af beginnen.
>
> Verbeeld u een klein folio formaat, van best, oud-Hollandsch handpapier; met ruwe, onafgesneden kanten, een licht grijze omslag, niet ongelijk aan hetgeen de Apeldoornsche papiermakers „uutbiendsels" noemen, een grof soort papier dat men om de pakken doet om het fijne niet te beschadigen; de kant zoo ruw als het vel van de vilten genomen is; met een voorkomen dus als de Nazireër gehad zal hebben, op wiens hoofd schaar noch scheermes kwam!
>
> De titel: „Souvereiniteit in eigen kring", het woord Vrije Universiteit, en de naam des redenaars zijn met ouderwetsche, roode letters gedrukt. De variatie van rood, zwart en licht grijs, doet het oog weldadig aan. Daar zit leven in, evenals in de menschen van de 16e eeuw.
>
> Het is alles rococo, het opnieuw in de mode komend ouderwetsche.
>
> . . . . . .
>
> Van de rede zelve kan ik u niet veel schrijven. Daar is geen beginnen aan! Een kunststuk van ongemeene waarde, overweldigend schoon, ziedaar alles wat ik zeggen kan.
>
> Reeds de hoofdgedachte: „Souvereiniteit in eigen kring", doet elk Gereformeerd hart opspringen.
>
> De inhoud is voor ons, die in de Gereformeerde gedachtenwereld zijn opgegroeid, volstrekt niet nieuw. Maar het krachtige idealisme en meesterschap over den vorm is wegslepend en geheel geschikt om bewondering af te persen voor een pogen, dat in waarheid stout mag heeten, eerbied te gevoelen voor den man, die een geestkracht toont te bezitten, zooals God slechts zelden aan een menschenkind gaf.
>
> Iemand die zoo hetgeen hij voorstaat weet te verdedigen en op het terrein van het openbare leven weet in te leiden, is waard dat hij succes hebbe!

In het Feestnummer van *De Heraut*, bij de stichting der Vrije Universiteit verschenen[1]), vindt men verder het „eeresaluut van de pers" in vijf kolommen uitvoerig medegedeeld. *Eigen Haard* huldigde de V. U. door juist nu een portret van den Rector der School op te nemen met bijschrift van Mr L. W. C. Keuchenius.

Later verschenen nog de volgende tijdschriftartikelen: *Gewijd en ingewijd*, door A. G. van Hamel, *Los en Vast*, 1880, blz. 412—439. *Bedenkelijke Leuzen*, door J. T. Buijs, *De Gids*, 1881, blz. 118—160. *De Vrije Universiteit te Amsterdam*, door Montanus, *De Tijdspiegel*, 1881, blz. 18—29. *Op den drempel der „Vrije Universiteit"*, door J. Beelaerts van Blokland, *De Economist*, 1881, blz. 1—22. Bij alle bezwaren, die men tegen Dr Kuyper en zijn Stichting had, was men toch vrij algemeen van gevoelen, dat er uit de stichting der Vrije Universiteit te veel geestdrift en offervaardigheid sprak, om er de macht van het beginsel en de wilskracht der overtuiging in te miskennen.

Alleen de Kroniek van Dr Bronsveld was gespeend aan alle waardeering. Hij betuigde zijn diepe smart om het verrijzen dezer Hoogeschool. Zie *Stemmen voor Waarheid en Vrede* 1880, blz. 570. Vergelijk daarmee ook het Ingezonden Stuk van Ds J. A. P. Ris Lambers in *De Heraut*, nr 152.

Verder bepaalde de kritiek over de opening der V. U. en het daarbij gesprokene zich meest tot futiliteiten als een aanmerking op de toga's, op het Minervasymbool van den pedelstaf en op het drinken van een glas wijn aan den feestdisch. Elk dezer punten werd nu in *De Heraut* toegelicht. Bij deze gelegenheid ontglipten aan Dr Kuyper's pen de woorden: „Bij den chocolade-ketel en de water-en-melkkaraf kweekt ge geen geslacht van klocke Calvinisten" (nr 154); waartegen van de zijde der geheelonthouders een protest inkwam (nr 157).

Dr Allard Pierson bracht in het *Handelsblad* tegen Dr Kuyper's rede als bezwaar in, dat hij zijn hoofdstelling niet uit Bijbel of Institutie had bewezen, maar als een gewoon rationalist alleen door dialectiek had gevonden, waarop Dr Kuyper uitvoerig repliceerde in *De Heraut*, nrs 156, 157 en 158.

Nog zij hier medegedeeld, dat in de *Debating-Society* der Leidsche studenten op Woensdag 2 Februari 1881 door den heer C. A. Vaillant de volgende stellingen verdedigd werden:

I. Met grond wordt door Dr A. Kuyper het goed recht bepleit van „Souvereiniteit in eigen kring".

II. Souvereiniteit in eigen kring, i.e. vrijheid van elken levenskring binnen het gebied der groote menschenmaatschappij, belemmert echter geenszins de heerschappij der staatshoogheid.

III. De Vrije Universiteit te Amsterdam verdient waardeering als zijnde een protest

a. tegen centralisatie op alle gebied.

b. tegen het veldwinnend materialisme in den slechtsten zin.

---

[1]) Dit *Feestnummer* bevatte o.m. de volgende dichtregelen:

O, Volk van God, dat zonkt in smaad, door trouwverbreking;
Maar, in dien smaad gezift, weer beste dienst', met smeeking
Aanriept der Vaderen God: „o God! *stuit* de ontwrichting
Van zielevastheid, van Uw Kerk, van 't vaste Woord!"
. . . . . God *heeft* gehoord!
Uit deernis met uw *smaad*, schonk u Zijn trouw deze stichting.